

Az állami és európai uniós támogatáspolitikának meghatározó szerepe lehet a megújuló energiák térhódításában. Németországban például a betáplált zöldenergia elsőbbséget élvez, így fordulhat elő, hogy a rugalmatlan termelésű hagyományos, gáz-, szén-, atomerőműveknek időnként komoly összegeket kell fizetniük a hálózat-üzemeltetőknek a betáplálásért. Ráadásul a fukusimai katasztrófa után az atom-energiával szakító, és a zöld energetikába fektető németek energiaárai – ennek megfelelően – emelkedtek, míg az USA-ban pl. a palagáz-forradalom miatt tovább csökkentek az energiaárak, ami a német vállalatok globális versenyképességét erőteljesen rontja. Németországban ösztönző támogatás van a zöldenergia betáplálásán (az áram fogyasztói árának kb. kétszeresét fizetik a betáplált villamos energiáért), ami a kisebb, háztartási méretű beruházásokat is motiválja. Kelet-Európában – ezzel szemben – az egyszeri induló beruházási támogatások terjedtek el (a jóval alacsonyabb garantált zöldenergia átvételi ár mellett). Ezek a támogatások sok beruházást életre hívtak a térségben, de míg pl. Csehországban az oligarchák tették rá a kezüket a támogatások többségére (MTI, 2013), addig Magyarországon a szél-erőművek létesítését a beruházási támogatás ellenére a kvótarendszer és az előre lejelentett energiamennyiség feletti betáplálás büntetése egyaránt gátolta. A támogatáspolitikai és az energiapiaci uniós-nemzeti szabályozása tehát prioritások meghatározását és nagy körültekintést igényel.

4.2. Környezetszociológiai aspektus – a helyi társadalom és fő aktorainak szerepe

A környezetpolitikában és a megújuló energia hatékony felhasználásában szükséges, de nem elégséges feltétel a szabályozás és a jogszabályi keretek megléte. A hatékony környezetpolitikához megfelelő szisztémájú és megfelelő tudáshalmazzal rendelkező érdekegyeztetők, és döntési mechanizmus szükséges (Varjú 2013b). Egy korábbi kutatásunk már felszínre hozta azt, hogy Magyarországon az uniós tervezés követő jellegű, rendszerint késést szenved és számos gyermekbetegsége van, amely megnehezíti az irányítási mechanizmusok azonosítását, nehéz ugyanis leválasztani a folyamatokban a szabályszerű (rendszerszerű) és a véletlenszerű, esetleges elemeket. A tervezés nem iteratív jellege, az egyeztetések átláthatatlan, lényegében szabályozatlan labirintusa, a szakmai tervezést végző és a politikai döntést hozó fórumok közötti kapcsolatok hektikus alakulása azt eredményezi, hogy nehéz azonosítani az egyes véleményező fórumok, szereplők tényleges befolyását a döntésekre (László–Varjú 2010). A megújuló energetikai, valamint energiahatékonysági fejlesztésekkel kapcsolatban is igazak a fenti megállapítások. A stratégiai tervezés időnkénti megkésettsége (pl. III. Nemzeti Környezetvédelmi Program kissé késői elfogadása, a megújuló energetikai Nemzeti Cselekvési Terv elhúzódó legitímációja), a pályázati (pl. KEOP) lehetőségek nem kiszámítható megnyitása és nyitva tartása, avagy a termelési jogosítványok kiosztásának elhúzódása mind arra utal,

hogyan a magyarországi környezetpolitikával és a megújuló energetikával kapcsolatos tervezés az elmúlt néhány évben sem javult, ez pedig a hatékony környezeti politika megvalósításának akadálya (Varjú 2013b).

Trainer (1995) cikkében megfogalmazza azt a ma is irányadó megállapítást, hogy a megújuló energia nem tudja helyettesíteni teljes mértékben napjaink nagyarányú energiafogyasztását. Ahhoz, hogy a megújuló energia szerepe számottevő legyen, az átlagosnál alacsonyabb egy főre jutó energiafogyasztásra, lényegesen alacsonyabb életminőségre és nulla gazdasági növekedésre van szükség (Trainer 1995). Paradox módon ezek a feltételek rendelkezésre állnak a vizsgált (magyarhorvát) térségben, így a lehetőség a teljes mértékben megújuló energiára való átállásra elvileg adott.

Az egyik legdinamikusabban fejlődő, a legnagyobb arányban napenergiát használó országban, Németországban is a támogatás szerepe alapvető, ahogyan ez a harmadik blokkban majd bemutatásra kerül. Amíg Németországban egy kiserőmű engedélyeztetési eljárása néhány hét alatt lezajlik, addig ez Magyarországon a túlbürokratizált rendszer miatt könnyen elérheti a két évet is.⁸ A környezetpolitikai és fejlesztéspolitikai intézményrendszer centralizáltsága, határidőket nem tisztelő, bürokratikus működése (Varjú 2011) a megvalósítás helyi szintjén is tetten érhető.

A rendszerváltozást követően ugyan javultak a környezetvédelem szervezeti, intézményesült, valamint civil keretfeltételei és rendszerei, az 1990-es években azonban a környezetvédelem és problematikája egyértelműen visszaszorult (Szirmai 1999). Ennek oka a társadalmi-gazdasági átalakulás volt. A helyi szintet vizsgálva elmondható, hogy az egyéni jövedelmi, egzisztenciális állapotban bekövetkezett változások elirányították a figyelmet a környezeti kérdésekről.

Megújuló energetikai szempontból a helyi szint aktív, cselekvő szerepe megkerülhetetlen. Az 1992-ben Rio de Janeiróban megtartott ENSZ Környezet és Fejlődés Konferencia fő dokumentuma az „Agenda 21” 28. fejezete külön kitér a fenntarthatósági feladatok lokális programjára (Local Agenda 21), amely az EU szubszidiaritás elvével is harmonizál. Éppen ezért alapvető fontosságú lenne, hogy a települések legalább annyira meghatározó feladatuknak érezzék a környezet védelmével kapcsolatos (köz)feladatokat (is), mint a szociálpolitikaiakat. A fenntarthatóság elemei azonban nem egyforma súllyal jelennek meg az önkormányzatok feladatorientáltságában. A jogszabályok és a társadalmi elvárás által mozgatott társadalmi elemekhez fűződő viszony erőteljes. Ugyanakkor a települések a helyi, hosszabb távon fenntartható gazdaságfejlesztésre alapvetően aktív figyelmet fordítanak, az eszközkészlet azonban eltérő (Mezei 2008). A természeti környezet fenntarthatósága, a környezetvédelmi tevékenység jellemzően háttérbe szorul. Ha meg is jelenik, azt nem a környezettudatosság, hanem a gazdasági érdekek motiválják. A környezetvédelmi beruházások közül gyakorlatilag csak azok valósultak meg eddig, amelye-

⁸ Egy interjúalany által elmondottak alapján.

ket az ISPA/Kohéziós Alap (KA) (szennyvízkezeléssel és hulladékgazdálkodással kapcsolatos beruházások), vagy megújuló energetikai beruházások pályázata támogatott, valamint jogszabályi kötelezettség írt elő (Varjú 2013a, 2013b).

Alapvető megállapításként kezelhető az, hogy egy település fejlődése lényegesen függ a döntéshozók, településvezetők, helyi szereplők érdekhálózatától, személyi kompetenciájától. „A személyes befolyásrendszerek mögött a nagyobb településeken mindig bonyolult szervezeti bázis húzódik” (Pálné Kovács 2008, 93). „Minél kisebb egy falu, boldogulása annál szorosabb függésben van az önkormányzattól, a polgármester képességeitől, személyes ambícióitól” (Faludi 1995, 380). Minél alacsonyabb szintre megyünk, az individuum, az egyéniség szerepe annál markánsabb. Ennél fogva környezetpolitikai szempontból a helyi szint aktív, cselekvő szerepe megkerülhetetlen.

Ha az energetikában az információs struktúrák zavarosak és áttekinthetetlenek, akkor az hatással van a döntéshozatali folyamatra is. A megalapozatlan, átgondolatlan, pillanatnyi érdekek alapján meghozott döntések nyomán torz energiaszerkezet és nyilvánosság jöhet létre. Az Energiaklub kutatási elemzéseiben azt állapítja meg, hogy a társadalmi nyilvánosság számos esetben csorbát szenvedett, a transzparencia korlátozva valósul meg, melynek oka, hogy az energetikában az adatszolgáltatási kultúra még kevésbé fejlett, valamint a hazai jogszabályi környezet anomáliái sem segítik a hatékonyságot. Az elemzés azt is felszínre hozza, hogy a jogalkalmazói gyakorlat is súlyosan csorbítja a környezeti demokrácia érvényesülési lehetőségeit (Antal 2012).

4.3. Gazdaság és társadalom, avagy innováció és társadalmi környezet – elméleti keretfeltételek⁹

A fejlesztéspolitikában az elmúlt két évtizedben az egész világon, és ezen belül az Európai Unióban is kiemelt szerepet kapott az innováció ösztönzése a regionális és nemzeti *innovációs rendszerek* támogatásával, létrehozásával.

A témával foglalkozó szakirodalomban hangsúlyosan jelenik meg a regionális innovációs rendszerek *társadalmi-kulturális beágyazottsága* (Vas-Bajmócy 2012). A beágyazottság gazdaságzociológiai koncepciója (Granovetter 1985) tehát részévé vált az innovációs folyamatokról való tudományos gondolkodásnak. Ez a látásmód a következő alapelveken nyugszik: „1. A cselekvés mindig társadalmilag meghatározott, és nem lehet kizárólag egyéni motívumokra hivatkozva megmagyarázni; 2. A társadalmi intézmények nem jönnek létre automatikusan, valamilyen elkerülhetetlen formában, hanem „társadalmilag megformáltak” (Granovetter 1990, 61). Azonban míg Granovetter neve az új gazdaságzociológia irányzatához köthető, addig az innovációs rendszerek elméleti gyökere sokkal inkább a közgazdaságtan-

⁹ Jelen tanulmányban használt egyes részek eredeti forrása: Bodor 2013.